SINONIMIE SAU PARONIMIE? STUDIU DE CAZ: DUBLETELE DERIVATIVE ÎN *-IE* ŞI *-ISM*

CRISTIAN MOROIANU
Universitatea din Bucureşti

I. Prin relaţii semantice analizabile din punctul de vedere al structurii formale a elementelor componente înţelegem, în principal, sinonimia, antonimia, omonimia şi paronimia stabilite între unităţi lingvistice cu sens de sine-stătător (cuvinte şi unităţi frazeologice) şi care, indiferent de etimologie, au forme interne motivate, respectiv pot fi analizate morfematic fie în mod independent unul de celălalt, fie prin raportare unul la celălalt. Prin urmare, se poate vorbi, pe de o parte, de sinonime (antonime, omonime şi paronime) lexicale derivative, compuse sau obţinute prin alte mijloace interne (abrevieri, trunchieri, contaminaţii, specializări morfosemantice etc.) şi, pe de altă parte, de sinonime sau antonime lexicale (derivate, compuse, converse etc.) şi frazeologice, ultimele prin definiţie „analizabile". În prezentarea care urmează, ne vom referi, în mod particular, la sinonimia lexicală derivativă (Moroianu 2010: 273−282, 2013a: 307−324, 2013b: 604−617), respectiv la echivalenţa semantică a două sau mai multe cuvinte cu structură derivativă analizabilă, fie că sunt creaţii interne, fie că sunt împrumuturi.

II. Nu vom insista asupra posibilităţilor de clasificare a sinonimelor, care sunt numeroase şi variate: vom folosi, în analiza materialului lingvistic propus spre discuţie (extras din DEX, DLR, MDA şi MDN), concepte de tipul sinonimie totală şi parţială, ideală [la nivelul limbii] şi reală [la nivelul discursului], internă, externă sau mixtă, etimologică şi neetimologică, sincronică şi evolutivă etc. Exemplele discutate sunt, evident, neologice, în ciuda originii multiple a sufixului *-ie*, pătruns în limbă atât odată cu împrumuturi mai vechi, cât şi odată cu cele neologice, pentru că avem în vedere ataşarea lor la baze neologice, majoritatea aparţinând diverselor domenii ştiinţifice. Vom utiliza, în continuare, relaţia de sinonimie în sensul minimal şi funcţional al posibilităţii ca două cuvinte (în cazul nostru, „derivate" analizabile) să-şi probeze, cel puţin parţial, echivalenţa semantică prin substituirea lor în acelaşi context (temporal, stilistic, situaţional) fără ca sensul acestuia să se schimbe.

III. Sufixele *-ie* şi *-ism*: origine, valori semantice, relaţia cu baze derivative

1. Sufixul *-ie* a pătruns în limba română odată cu împrumuturile slave, vechi şi populare, terminate în *-ije*, odată cu cele neogreceşti, populare sau culte, care conţineau sufixul *-ía*, odată cu împrumuturile culte cu structură derivativă pătrunse în epoca modernă din greaca savantă (*-ía*) şi din latina neologică (*-ia*), la care adăugăm împrumuturile din franceză şi italiană care conţin, etimologic sau analogic, sufixul fr. *-ie*, respectiv it. *-ia*. Treptat, el a fost analizat ca morfem derivativ şi folosit independent pe teren românesc, devenind unul dintre sufixele cele mai cunoscute şi mai frecvent întrebuinţate ale limbii noastre. Sufixul *-ie* are valori preponderent abstracte (arată calitatea morală şi comportamentală, starea, ocupaţia, funcţia sau demnitatea), cu tendinţa de trecere spre concret (arată locul, colectivitatea etc.; la

BDD-V1172 © 2014 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:38:57 UTC)

plural: *nebunii, isterii, viclenii, vrăjmășii* etc.). El se ataşează, atât în limbile de origine, cât şi la noi, unor baze adjectivale, substantivale şi verbale (Slave 1962: 163−174; FCLR 2007: 127−134).

2. Sufixul *-ism*, la rândul lui, a fost împrumutat în română odată cu etimoanele analizabile care îl conţin, respectiv din neogreacă (*-ισμος*), latină (*-ismus*), franceză (*-isme*), germană (*-ism*), italiană (*-ismo*), rusă (*-изм*), fiind un sufix neologic eminamente cultural. Valorile acestui sufix sunt preponderent abstracte (arată o doctrină, o atitudine, un curent, un mod de acţiune sau de gândire, o stare, o calitate, o caracteristică etc.), uneori cu tendinţa de trecere spre concret (mai ales la forme de plural: *americanisme, idioţisme, străinisme, ţărănisme* etc.) Atât în limbile de origine, cât şi la noi, el se ataşează unor baze adjectivale, substantivale şi verbale (Albin 1959: 123−131; Moroianu 2008: 75−89).

IV. Dubletele analizabile care urmează sunt, din punctul de vedere al etimologiei externe şi/sau interne, împrumuturi analizabile şi derivate interne (prin definiţie analizabile) şi, din punctul de vedere al prezenţei lor în dicţionarele consultate, sunt împrumuturi/derivate interne atestate lexicografic şi neatestate, dar prezente relativ frecvent în documente existente pe internet (acestea din urmă vor fi evidenţiate cu ajutorul unui asterisc: *). Pe lângă sinonimia dintre „derivatele” în *-ie* şi *-ism*, vom prezenta şi sinonimia stabilită între fiecare dintre acestea şi alte abstracte sufixale analizabile.

1. Sinonimia între « derivatele » în *-ie* şi cele în *-ism*:

1.1. Împrumuturi analizabile şi semianalizabile, raportabile, în limba sau în limbile de origine, direct sau indirect, la aceeaşi bază primară: *alomorfie* s.f. „prezentare a mai multor forme de către aceeaşi substanţă; alomorfism” (din fr. *allomorphie*) şi *alomorfism* s.n. „alomorfie” (din engl. *allomorphism*, fr. *allomorphisme*)[1], *aptialie* s.f. „asialie” (din fr. *aptyalie*) şi *aptialism* s.n. „asialie” (din fr. *aptyalisme*, frecvent atestat pe net, inclusiv în dicţionarele electronice), *asialie* s.f. „absenţă sau diminuare a secreţiei salivare; aptialism” (din fr. *asialie*, cf. engl. *asialia*) şi **asialism* s.n. „asialie” (din fr. *asialisme*, engl. *asialism*), *autodidaxie* s.f. „instruire făcută de unul singur; instrucţie de autodidact; autodidacticism,

[1] Există numeroase compuse savante construite, în toate limbile de cultură, pe baza sufixoidului de origine greacă *-morf*, din care s-au format, prin derivare, substantive abstracte cu ajutorul sufixelor sinonimice *-ie* şi *-ism*: *dimorfie* s.f. (rar) „dimorfism” (din germ. *Dimorphie*) şi *dimorfism* s.n. (biol.) „prezenţa în aceeaşi specie a unor caractere distincte, proprii celor două sexe; însuşire a unor substanţe sau minerale de a cristaliza în două forme diferite” (din fr. *dimorphisme*), *enantiomorfie* s.f. „proprietate a unor entităţi, ale căror imagini se oglindesc reciproc, de a se suprapune între ele numai prin reflectare într-un plan extern; enantiomorfism” (din fr. *énantiomorphie*) şi *enantiomorfism* s.n. „enantiomorfie” (din fr. *énantiomorphisme*, engl. *enantiomorphism*), *heteromorfie* s.f. „caracter heteromorf, heteromorfism” [+ „sterilitate a florilor generată de existenţa deosebirilor de lungime între stil şi stamine”] (din fr. *hétéromorphie*) şi *heteromorfism* s.n. „caracter heteromorf; heteromorfie” [+ „convingere delirantă a unor bolnavi că sunt altfel decât semenii lor”] (din fr. *hétéromorphisme*), *izomorfie* s.f. „izomorfism” (din fr. *isomorphie*) şi *izomorfism* s.n. „proprietate a unor substanţe cu compoziţie chimică analoagă de a cristaliza în aceleaşi forme cristaline; izomorfie” [+ „identitate de formă, de structură; (mat.) corespondenţă biunivocă între elementele a două mulţimi cu aceeaşi structură”] (din fr. *isomorphisme*), *izopolimorfie* s.f. „izopolimorfism” (din fr. *isopolymorphie*) şi izopolimorfism s.n. „proprietate a unor substanţe sau minerale de a cristaliza în mai multe forme diferite” (din engl. *isopolymorphism*), *paramorfie* s.f. „anomalie de formă; paramorfism” (din fr. *paramorphie*) şi *paramorfism* s.f. „tulburare de percepţie constând în incapacitatea bolnavului de a-şi prezenta imaginar obiecte sau fenomene” (din fr. *paramorphisme*), *xenomorfie* s.f. „proprietate a unui mineral de a se prezenta şi sub altă formă cristalografică decât cea obişnuită, datorită mineralelor înconjurătoare, formate mai de timpuriu; xenomorfism” (din fr. *xénomorphie*) şi *xenomorfism* s.n. (din fr. *xénomorphisme*) etc.

BDD-V1172 © 2014 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:38:57 UTC)

autoformare" (din fr. *autodidaxie*), *autodidacticism* s.n. „educație prin sine însuși" (din engl. *autodidacticism*) și *autodidactism* s.n. „autodidaxie" (din *autodidactisme*, cf. engl. *autodidactism*), *azeotropie* s.f. „azeotropism" (din fr. *azéotropie*) și *azeotropism* s.n. „proprietate a unui amestec de lichide de a fierbe la o temperatură constantă pentru o anumită presiune, degajând vapori cu aceeași compoziție ca și lichidul din care provin; azeotropie" (din fr. *azéotropisme*), *balbuție* s.f. „tulburare de articulare a cuvintelor caracterizată prin repetarea sunetelor sau silabelor și folosirea unor pauze care întrerup vorbirea; bâlbâială; balbism" (după fr. *balbutiement*, care l-a înlocuit pe deverbalul *balbutie*, rămas înv.) și *balbism* s.n. „balbuție" (din fr. **balbisme*, rar inclusiv pe net), *embolie* s.f. „astupare bruscă a unui vas sangvin printr-un embolus" (din fr. *embolie* < gr. *ἔμβολή*) și **embolism* s.n. (în sint. ~ *pulmonar*) „obstrucție a unei artere pulmonare" (după engl. *[pulmonary] embolism*)[1], *eugenie* s.f. „ramură a geneticii aplicative care studiază posibilitățile de apărare și de ameliorare a zestrei genetice a speciei umane; eugenism, eugenetică" (din fr. *eugénie*) și *eugenism* s.n. „eugenie, eugenetică" (din fr. *eugénisme*, engl. *eugenism*)[2], *filantropie* s.f. „acțiune de binefacere întreprinsă în folosul oamenilor săraci; generozitate; (rar) iubire dezinteresată a semenilor" (din fr. *philanthropie*) și *filantropism* s.n. (rar) „filantropie" (din fr. *philanthropisme*, it. *filantropismo*), *fototaxie* s.f. „fototactism" (din fr. *phototaxie*) și *fototactism* s.n. „mișcare de orientare a organelor plantelor în direcția razelor de lumină; sensibilitate, reacție a protoplasmei la lumină; fototaxie" (din fr. *phototactisme*), *fototropie* s.f. „fototropism" (din fr. *phototropie*) și *fototropism* s.n. „schimbare a culorii unui compus cristalizat în contact cu lumina pe care o absoarbe; fototropie; heliotropism" (din fr. *phototropisme*, germ. *Phototropismus*), *galvanotaxie* s.f. „influență exercitată de curenți galvanici asupra ființelor unicelulare; galvanotropism" (din fr. *galvanotaxie*) și galvanotropism s.n. "galvanotaxie; electrotropism" (din fr. *galvanotropisme*), *geotaxie* s.f. „geotactism" (din fr. *géotaxie*), *geotactism* s.n. „deplasare a unei celule, a unui organism în funcție de acțiunea gravitației; geotaxie, geotropism" (din fr. *géotactisme*) și geotropism s.n. „geotactism" (din fr. *géotropisme*), *hiperandrogenie* s.f. „supraabundență de hormoni androgeni în organism" (din fr. *hyperandrogénie*) și *hiperandrogenism* s.n. „hiperandrogenie" (din engl. *hyperandrogenism*), *hiperestrogenie* s.f. „exces de hormoni estrogeni în organism, datorat hiperfuncției ovariene" (din fr. *hyperoestrogénie*) și *hiperestrogenism* s.n. „hiperestrogenie" (din engl. *hyperestrogenism*), *hipermetropie* s.f. „defect de vedere datorat formării imaginii înapoia retinei; hipermetropism" (din fr. *hypermétropie*) și *hipermetropism* s.n. „hipermetropie" (din fr. *hypermétropisme*), *hipertiroidie* s.f. „boală cauzată de o hipersecreție a glandei tiroide; hipertiroidism" (din fr. *hyperthyroïdie*) și *hipertiroidism* s.n. „hipertiroidie" (din fr. *hyperthyroïdisme*), *hipofoliculinie* s.f. „secreție insuficientă de foliculină a ovarului; hipofoliculinism" (din fr. *hypofolliculinie*) și *hipofoliculinism* s.n. „hipofoliculinie" (din fr. *hypofolliculinisme*), *hipotiroidie* s.f. „boală cauzată de o hiposecreție a glandei tiroide; hipotiroidism" (din fr. *hypothyroïdie*) și *hipotiroidism* s.n. „stare patologică datorită reducerii secreției tiroide și manifestată clinic prin mixedem la adulți și cretinism la copii; hipotiroidie" (din fr. *hypothyroïdisme*), *isterie* s.f. „boală nervoasă manifestată prin accese de râs sau de plâns, convulsii etc." (din fr. *hystérie*) și *isterism* s.n. „formă de psihonevroză caracterizată prin instabilitate emotivă, imaturitate afectivă și tulburări somatice

[1] Vezi și compusele, de asemenea sinonimice, *aeroembolie* s.f. „astuparea cu gaz a unui vas sangvin sau limfatic" (din fr. *aéro-embolie*) și *aeroembolism* s.n. „aeroembolie" (din fr. *aéro-embolisme*).

[2] Vezi și *eugenetică* s.f. « eugenie, eugenism » (din germ. *Eugenetik*).

BDD-V1172 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:38:57 UTC)

a căror origine nu e demonstrabilă" (din fr. *hystérisme*)[1], *miopie* s.f. „defect al vederii care se manifestă prin imposibilitatea de a distinge clar obiectele situate la o distanță mai mare; miopism; incapacitate de a vedea lucrurile în toată complexitatea lor") (din fr. *myopie*) și *miopism* s.n. „miopie" (din fr. *myopisme*)[2], *misoginie* s.f. „repulsie față de femei; misoginism" (din fr. *misogynie*) și *misoginism* s.n. „misoginie" (din *misogin* + *-ism* sau din fr. *misogynisme*), *monosemie* s.f. „monosemantism" (din fr. *monosémie*) și *monosemantism* s.n. „proprietate a unui cuvânt de a fi monosemantic; monosemie" (din fr. *monosémantisme*)[3], *nanosomie* s.f. „nanism" (din fr. *nanosomie*) și *nanism* s.n. „anomalie caracterizată prin creștere insuficientă în înălțime raportată la media vârstei și a speciei sau a rasei respective; încetinire sau oprire a creșterii plantelor ca rezultat al unor condiții nefavorabile sau al acțiunii unor agenți patogeni" (din fr. *nanisme*), *termotaxie* s.f. „reflex de atragere sau respingere determinat la animale de temperatura unui loc; deplasare a protoplasmei sub influența căldurii" (din engl. *thermotaxis*) și *termotactism* s.n. „sensibilitate a unor organisme la diferențele de temperatură, care determină reacția de deplasare" (din fr. *thermotactisme*), *trofie* s.f. „trofism" (din fr. *trophie*) și *trofism* s.n. "stare dinamică a nutriției; trofie" (din fr. *trophisme*), *tropie* s.f. „tropism" (din fr. *tropie,* it. *tropia*) și *tropism* s.n. „tendință de orientare a organismelor vii în funcție de un agent fizico-chimic; proprietate a anumitor substanțe, introduse în organisme vii, de a se localiza în anumite organe; taxie" (din fr. *tropisme*)[4] etc.

Exemplele prezentate mai sus sunt împrumuturi monosemantice specializate, cu circulație sincronică, sinstratică și sinfazică și reprezintă, în consecință, sinonime lexicale derivative totale și perfecte[5]. Toate cuvintele aparțin anatomiei și biologiei și sunt derivate, în limbile moderne de cultură, de la baze radicale grecești, devenite, cele mai multe, elemente de compunere savantă. Unele din etimoanele în *-ie* sunt împrumutate direct din greacă în limbile moderne, eventual și în română: rom. *filantropie* < fr. *philanthropie* < gr. *φιλανθρωπία*, rom. *miopie* < fr. *myopie* < *myope* sau din gr. *μυωπία*, rom. *misoginie* < *misogin* + *-ism* sau din fr. *misogynisme* < gr. *μισογυνία* sau sunt derivate, în limbile surse directe, din baze analizabile, la rândul lor împrumutate și/sau creații interne: rom. *isterie* < fr. *hystérie*, derivat regresiv din *hystérique* < gr. *ὑστερικός*). Dacă „derivatele" în *-ie* pot fi atât împrumuturi în limbile moderne, cât și creații interne, „derivatele" în *-ism* sunt, de regulă, creații interne analogice.

Dintre împrumuturile sinonimice analizabile de tip parțial și, eventual, imperfect, alcătuite din componente lexicale de asemenea specializate, dar dintre care cel puțin unul este polisemantic, citățm următoarele exemple: *analogie* s.f. „asemănare (parțială) între două sau mai multe noțiuni, situații, fenomene etc.; (lingv.) fenomen care constă în modificarea formei sau uneori a sensului unui cuvânt sub influența alteia dintre formele sale sau sub influența altui cuvânt" (din fr. *analogie*, lat. *analogia*) și *analogism* s.n. „analogie, echivalență ; raționament prin analogie" (din fr. *analogisme*)[6], *antropopatie* s.f. „formă de delir

[1] Vezi, înv., și *isterico* s.n. „isterie" (din ngr. *ύστερικόν*). Fr. *hystérisme* (din *hystér[ique]* + *-isme*) este definit în cnrtl.fr ca „isterie cu simptome mai puțin accentuate".

[2] Vezi și *hipometropie* s.f. „defect al vederii care se manifestă prin imposibilitatea de a distinge clar obiectele situate la o distanță mai mare; miopie, miopism" (din fr. *hypométropie*).

[3] La fel, vezi *polisemie* și *polisemantism*.

[4] Perechea lexicală sinonimică *tropie*/*tropism* reprezintă, în limbile moderne de unde am împrumutat-o, lexicalizarea elementelor de compunere omonimice, de origine greacă.

[5] Includerea în această categorie trebuie trecută sub rezerva preluării sensului sau sensurilor din dicționarele explicative și nu din dicționare sau lucrări de specialitate, unde ar putea, eventual, exista diferențe semantice între cuvintele discutate.

[6] Vezi DHLF, s.v. *analogie*: *analogisme* s.m., ancien terme de médecine (1732), pris au latine moderne *analogismus*, désignait l'imitation, en médecine empirique. L'**analogisme** est une des quatre ontologies, avec

BDD-V1172 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:38:57 UTC)

caracterizată prin convingerea bolnavului că în propriu-i corp coexistă fiinţe umane, pe care le simte şi cărora le percepe vocea; atribuirea de însuşiri şi stări afective specific umane unor obiecte, mediului înconjurător, naturii; reprezentare a divinităţii, în sistemele religioase primitive, ca o fiinţă cu sentimente şi pasiuni omeneşti; antropopatism" (din fr. *anthropopathie*) şi *antropopatism* s.n. „antropopatie (2)" (din fr. *anthropopathisme*), *autarhie* s.f. „(în şcoala cinicilor) independenţa indivizilor de toate convenţiile sociale, considerate ca străine naturii ; politică de izolare a unui stat care îşi satisface nevoile economice prin propriile-i puteri" (din fr. *autarchie*) şi **autarhism* s.n. „autarhie" (din fr. **autarchisme* atestat preponderent pe net)[1], *birocraţie* s.f. „interpretare şi aplicare a legilor, a dispoziţiilor, a regulamentelor etc. numai în litera lor, fără preocuparea de a le înţelege spiritul; birocratism, funcţionarism" (din fr. *bureaucratie*, rus. *бюрократия*, adaptate după *birocrat*) şi *birocratism* s.n. „interpretare şi aplicare formalistă, cu complicaţii inutile, a legilor, a dispoziţiilor, în rezolvarea problemelor administrative, organizatorice etc.; birocraţie, funcţionarism" (din fr. *bureaucratisme*, rus. *бюрократизм*, adaptate după *birocrat*, n.n.)[2], *sinergie* s.f. „asociere a mai multor organe, sisteme, factori care desfăşoară activităţi simultane; sinergism; coordonarea mai multor acţiuni în vederea unui rezultat comun cu economie de mijloace" (din fr. *synergie*) şi *sinergism* s.n. „(fiz.) intensificare a acţiunilor care se exercită în acelaşi sens; intensificare a acţiunii a două substanţe prin asocierea acestora" (din fr. *synergisme*) etc. Deşi dicţionarele explicative de uz general indică existenţa unei sinonimii parţiale în situaţiile de mai sus, probabil aceasta are caracter secundar: cele două cuvinte paronimice, analizabile atât între ele, cât şi prin raportare la o bază comună, aveau, în momentul intrării lor în concurenţă, sensuri diferite, care, treptat, au ajuns, prin confuzie, să se suprapună. Fiind vorba de termeni specializaţi, prin definiţie monosemantici, se presupune că, la origine, aveau sensuri diferite care, odată cu folosirea lor, au început să fie folosite cu unele sensuri comune.

1.2. Împrumut (semi)analizabil şi derivat intern. O primă subclasă este alcătuită dintr-un împrumut în *-ie* şi un derivat în *-ism*, între care se stabilesc relaţii de sinonimie totală sau parţială: *apologie* s.f. „laudă exagerată, apărare servilă şi interesată; apologetism; scriere, cuvântare prin care se ia apărarea cuiva sau a ceva" (din fr. *apologie*, lat. *apologia*, ngr. *απολογία*) şi *apologetism* s.n. (rar) „apologie" (din *apologet* + *-ism*, cf. fr. *apologetisme*, it. *apologetismo*. atestate, destul de frecvent, doar pe net), *cacofonie* s.f. „întâlnire de sunete discordante, neplăcute auzului; asociere de cuvinte care redau imagini, fapte neplăcute; cacofonism" (din fr. *cacophonie*, cf. it. *cacofonie*) şi *cacofonism* s.n. (rar) „cacofonie" (din

---

l'animisme, le totémisme et le naturalisme, définies par Philippe Descola dans le livre *Par-delà nature et culture* (http://fr.wikipedia.org/wiki/Analogisme).

[1] Vezi http://fr.wikipedia.org/wiki/Autarchisme: « L'**autarchisme** (mot conçu à partir de termes grecs signifiant "gouvernement de soi-même") est une philosophie politique basée sur la liberté individuelle, qui rejette toute forme obligatoire de gouvernement et prône l'élimination du gouvernement en faveur du règne personnel de chacun sur soi-même, et de personne d'autre. Les partisans de cette philosophie se nomment **autarchistes** et l'état d'une civilisation où chacun règne uniquement sur lui-même est une **autarchie** », ceea ce conferă celor două cuvinte mai degrabă un statut de paronime confundabile decât de sinonime.

[2] Din seria împrumuturilor sinonimice raportabile la perechea sufixoidală *-craţie*/*-cratism*, vezi şi *fiziocraţie* s.f. „doctrină economică burgheză, apărută în sec. XVIII în Franţa, care respinge intervenţia statului în economie, susţinând că în societatea umană există o "ordine naturală"; fiziocratism" (din fr. *physiocratie*) şi *fiziocratism* s.n. „fiziocraţie" (din fr. *physiocratisme*), *tehnocraţie* s.f. „sistem de guvernare în care rolul de conducere ar reveni intelectualilor specialişti în domeniul tehnic; intelectualitatea tehnocratică" (din fr. *technocratie*, engl. *technocracy*) şi *tehnocratism* s.n. „tehnocraţie" (din fr. *technocratisme*) etc.

BDD-V1172 © 2014 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:38:57 UTC)

cacofonie + *-ism*)[1], *demagogie* s.f. „metodă de captare a interesului opiniei publice prin promisiuni mincinoase, discursuri bombastice etc., practicată de cineva pentru a-şi crea popularitate; purtare de demagog” (din fr. *démagogie*) şi *demagogism* s.n. „atitudine a demagogului” (din *demagog* + *-ism*), *diplomaţie* s.f. „activitate desfăşurată de un stat prin reprezentanţii săi peste graniţă, în vederea realizării obiectivelor politicii sale externe; diplomatică; abilitate, dibăcie, pricepere (în purtări etc.)” (din fr. *diplomatie*) şi **diplomatism* s.n. (rar) „diplomaţie, pricepere, abilitate” (din *diplomat* + *-ism*)[2],

enarmonie s.f. „raport între două sunete muzicale care au aceeaşi înălţime, dar cu notaţii diferite” (din fr. *enharmonie*) şi *enarmonism* s.n. (muz.) „enarmonie” (din *enarmonie* + *-ism*)[3], *eufonie* s.f. „succesiune armonioasă de sunete, care are drept efect o impresie acustică plăcută ; sonoritate plăcută, muzicalitate” (din gr. *εὐψωνία*, fr. *euphonie*, lat. *euphonia*) şi *eufonism* s.n. (neobişn.) „eufonie” (din *eufonie* + *-ism*)[4], *policromie* s.f. „calitatea de a fi policrom; policromatism; procedeu de pictură, de decoraţie picturală, de imprimare etc. în mai multe culori; lucrare tipografică executată prin acest procedeu” (din fr. *polychromie*) şi *policromatism* s.n. „policromie (1)” [+ „teorie care afirmă existenţa în analizatorul optic a mai mult de trei elemente sensibile la tonuri cromatice”] (din *policromat* + *-ism* sau, mai degrabă, din *poli-* + *cromatism*), *tiranie* s.f. „formă de guvernământ antică a unor cetăţi greceşti caracteristică epocii de trecere de la oligarhia aristocratică la democraţia sclavagistă; putere obţinută prin uzurpare; stăpânire nedreaptă, bazată pe asuprire şi violenţă; domnie despotică” (din fr. *tyrannie*) şi *tiranism* s.n. „atitudine tiranică” (din *tiran* + *-ism*) etc. Cea de a doua subclasă este alcătuită dintr-un derivat intern în *-ie* şi un împrumut în *-ism*: *arienie* s.f. „arianism” (din *arian* + *-ie*) şi *arianism* s.n. „doctrină eretică de la începutul creştinismului, susţinută de episcopul Arius (din Alexandria)” (din fr. *arianisme*), *demonie* s.f. „credinţă în demoni; demonism” (din *demon* + *-ie*) şi *demonism* s.n. „credinţă în demoni; demonie” (din fr. *démonisme*), *despoţie* s.f. (înv.) „despotism” (din *despot* + *-ie*) şi *despotism* s.n. „conducere arbitrară, absolutism, tiranie” (din fr. *despotisme*), *şarlatanie* s.f. „faptă de şarlatan; şarlatanism, escrocherie” (din *şarlatan* + *-ie*) şi *şarlatanism* s.n. „spirit, caracter şarlatanesc” (din fr. *charlatanisme*, it. *ciarlatanismo*)[5] etc. Chiar dacă diferenţele dintre cuvintele „derivate” în *-ie* şi *-ism* ţin de caracterul mai abstract al celui de-al doilea comparativ cu primul, deci chiar dacă cele mai multe dintre ele sunt, la origine, paronime, paronimia formală determină o confuzia treptată la nivel semantic, respectiv transformarea lor în sinonime.

[1] Eventualitatea unui it. *cacofonismo* (vezi MDN) nu este confirmată nici de dicţionarele italiene şi nici de prezenţa lui pe net.

[2] Vezi contexte de tipul „mă enervează diplomatismul ăsta:)) deja e prea băgăcios” (what-about-wonderland.blogspot.com/2010/06/cum-ar-fi.html, 08.06.2010), „diplomatismul de care a dat dovadă Sandy face ca acest concurs AL NOSTRU să fie unul foarte respectat” (https://groups. google.com/d/msg/ panoramio-romanian/, 20.02.2011), „din diplomatismul acestui om avem foarte multe de învăţat”, a spus premierul Adrian Năstase” (http://www.amosnews.ro/arhiva/nastase-geoana-prezenti-cursurile-vara-pentru-tinerii-diplomati-15-09-2003), „poate ca "diplomatismul" făcea diferenţa” (forum.realitatea.net › ARHIVA › Politică, 23.07.2009), „diplomatismul, care-i altceva decât diplomaţia, Patriarhului Daniel îi displace” (http://www.9am.ro/stiri-revista-presei/2007-12-14/sunt-sigur-ca-in-secolul-xxi-vom-avea-un-papa-ortodox.html) etc.

[3] Nu se stabileşte, în schimb, o relaţie de sinonimie între *armonie* şi *armonism*, cel de-al doilea având un sens specializat („fourierism, falansterianism”).

[4] Vezi, în engl., perechea sinonimică *euphony* şi *euphonism*.

[5] Vezi şi sinonimul împrumutat *şarlatanerie* s.f. (din fr. *charlatanerie*, it. *ciarlataneria*).

BDD-V1172 © 2014 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:38:57 UTC)

1.3. Creaţii interne derivate cu sufixele *-ie* şi *-ism*: *anerosie* s.f. „lipsa erosului, a instinctului sexual; anerotism” (din *an*[1]*-* + *eros* + *-ie*) şi *anerotism* s.n. „anerosie” (din *an*[1]*-* + *erotism*), *calofilie* s.f. „preocupare de a folosi în opera de artă frumosul decorativ, în dauna conţinutului; calofilism” (din *calofil* + *-ie*) şi *calofilism* s.n. „calofilie” (din *calofil* + *-ism*)[1], *lichelie* s.f. (rar) „lichelism” (din *lichea* sau din pl. *lichele* + *-ie*) şi *lichelism* s.n. „atitudine, comportare de lichea; lipsă de demnitate, de corectitudine” (din *lichea* sau din pl. *lichele* + *-ism*), *monahie* s.f. (rar) „monahism” (din *monah* + *-ie*) şi *monahism* s.n. „stare, viaţă, calitate de monah; călugărie, monahie[1]; instituţia călugăriei” (din *monah* + *-ism*), *protocronie* s.f. „protocronism” (din *protocron[ism] şi -ie*, după *sincronie*) şi *protocronism* s.n. „curent de idei care urmăreşte să pună în valoare anticipările creatoare pe plan universal în domeniul culturii şi civilizaţiei, pe care orice popor le poate revendica; protocronie” (din *proto-* + *[sin]cronism*) etc. Toate exemplele citate sunt, după cum se poate observa, totale şi perfecte. Exemplele de sub 1.3. sunt rezultatul atenuării treptate a diferenţelor dintre valorile semantice ale celor două sufixe (*-ie* şi *-ism*) care, ataşate aceleiaşi baze, produc ab initio o relaţie de sinonimie (vezi, în primul rând, *calofilie* şi *calofilism*, *lichelie* şi *lichelism*). În ceea ce priveşte cuvântul *protocronie*, el este un simplu rezultat al analogiei cu *sincronie*, fără ca această analogie să presupună vreo diferenţiere semantică faţă de baza sa derivativă.

2. Sinonimia între „derivatele” cu sufixele *-ie* şi *-ism*, pe de o parte, şi „derivatele” cu sufixul *-itate*, pe de altă parte

2.1. O primă subclasă ar fi aceea formată din derivate interne în *-ie* şi derivate interne în *-itate*, din care fac parte sinonime totale ca *atipie* s.f. „însuşirea de a fi deosebit de tipul obişnuit” (din *atip[ic]* + *-ie*) şi *atipicitate* s.f. „caracterul de a fi atipic” (din *atipic* + *-itate*), *erezie*[2] s.f. (înv., rar) „moştenire” (din *erede* + *-ie*) şi *erezitate* s.f. (înv., rar) „moştenire” (din *erezi* + *-itate*) etc. Acesteia i se adaugă exemple în care derivatul intern în *-ie* are ca sinonim un împrumut analizabil adaptat cu sufixul *-itate* [vezi *gravidie* s.f. „stare a unei femei gravide; graviditate” (din *gravidă* + *-ie*, cf., rar, fr. *gravidie*)[2] şi *graviditate* s.f. „stare a femeii gravide (din momentul conceperii fătului şi până la naşterea lui); starea de sarcină” (din fr. *gravidité*, lat. *graviditas, -atis*), *limpezie* s.f. „limpiditate” (din *limpede* + *-ie*) şi *limpiditate* s.f. „limpezime, claritate” (din fr. *limpidité*)], exemple în care cele două sinonime sunt împrumutate [vezi *hipertonie* s.f. „creştere a tonicităţii unui organ sau ţesut” (din fr. *hypertonie [musculaire]*, der. sav. dintr-un rad. grecesc şi suf. *-ie*) şi *hipertonicitate* s.f. „creştere a presiunii osmotice; hipertonie” (din fr. *hypertonicité*), *hipotonie* s.f. „stare a unei soluţii hipotonice; diminuare a tonusului muscular; (med.) hipotensiune” (din fr. *hypotonie*) şi *hipotonicitate* s.f. „scădere a presiunii osmotice; hipotonie” (din fr. *hypotonicité*), *imundiţie* s.f. „imundicitate” (din it. *imundizia*) şi *imundicitate* s.f. „murdărie, impuritate; imundiţie” (din fr. *immondicité*), *lascivie* s.f. (înv.) „lascivitate” (din lat. *lascivia*, it. *lascivia*) şi *lascivitate* s.f. „caracterul a ceea ce este lasciv; însuşirea de a fi lasciv; senzualitate, voluptate, (înv., rar) lascivie” (din fr. *lascivité*, lat. *lascivitas, -atis*) etc.] şi exemple în care unul dintre sinonime este calchiat şi altul, împrumutat: *mărinimie* s.f. „bunăvoinţă, înţelegere, bunătate, generozitate; (înv.) bărbăţie, curaj” (după lat. *magnanimitas*) şi *magnanimitate* s.f. „mărinimie, noblеţe sufletească, generozitate” (din fr. *magnanimité*, lat. *magnanimitas*).

[1] Vezi şi compusele sinonimice *anticalofilie* s.f. „respingere, negare a calofiliei; anticalofilism” (din *anti-* + *calofilie*) şi *anticalofilism* s.n. „anticalofilie” (din *anti-* + *calofilism*).

[2] În toate dicţionarele este indicat un etimon fr. *gravidie*, deşi acesta este cvasiinexistent în franceză.

BDD-V1172 © 2014 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:38:57 UTC)

2.2. O a doua subclasă este aceea alcătuită din derivate interne (eventual mixte) în *-ism* şi în *-itate*, în care se încadrează exemple de sinonime totale ca *astralism* s.n. „caracter astral” (din *astral* + *-ism*) şi *astralitate* s.f. „caracter astral” (din *astral* + *-itate*) şi parţiale ca *bombasticism* s.n. „caracter bombastic MDN; (la pl.) lucruri, aspecte bombastice”[1] (din *bombastic* + *-ism*, cf. engl. *bombasticism*, rar, CM) şi *bombasticitate* s.f. „calitatea de a fi bombastic” (din *bombastic* + *-itate*), *colocvialism* s.n. „colocvialitate; (mai ales la pl.) cuvânt, expresie din limbajul colocvial” (din *colocvial* + *-ism*, cf. engl. *colloquialism*) şi *colocvialitate* s.f. „caracter colocvial” (din *colocvial* + *-itate*), *lealism* s.n. (rar) „lealitate, loialitate” (din *leal* + *-ism*) şi *lealitate* s.f. „însuşirea de a fi leal, loialitate” (din *leal* + *-itate*), *pasionalism* s.n. (rar) „pasionalitate“ (din *pasional* + *-ism*) şi *pasionalitate* s.f. „caracter pasional, pătimaş: (rar) pasionalism” (din *pasional* + *-itate*) etc. Alături de aceasta, luăm în considerare şi situaţiile în care derivatul intern în *-ism* are ca sinonim un împrumut analizabil adaptat cu sufixul *-itate* [vezi *excentrism* s.n. „excentricitate” (din *excentr[ic]* + *-ism*) şi *excentricitate* s.f. „calitate a unui punct de a se găsi în afara centrului” (din lat. *excentricitas, -atis*, fr. *excentricité*), *familiarism* s.n. „atitudine de intimitate exagerată între membrii unui colectiv; familiaritate (**2**); nepotism” (din *familiar* + *-ism*, cf. it. *familiarismo*, care înseamnă, însă, „nepotism”, n.m., C.M.) şi *familiaritate* s.f. „purtare, atitudine simplă, prietenoasă, cordială; familiarism; (la pl.) gesturi, cuvinte etc. care sunt îngăduite numai între prieteni foarte apropiaţi” (din fr. *familiarité*, lat. *familiaritas, -atis*), *libidinism* s.n. (rar) „libidinozitate” (din *libidin[os]* + *-ism*) şi *libidinozitate* s.f. „înclinare (lipsită de pudoare) spre plăcerile senzuale, spre lascivitate” (din fr. *libidinosité*) etc.], exemple în care un împrumut adaptat în *-ism* are ca sinonim un derivat intern în *-itate* [vezi *barochism* s.n. „caracter baroc al unei opere de artă” (din fr. *baroquisme*, it. *barocchismo*) şi *barocitate* s.f. „caracter baroc” (din *baroc* + *-itate*), *bicamerism* s.n. „sistem politic comportând două adunări legislative” (din fr. *bicamérisme*) şi *bicameralitate* s.f. „bicamerism” (din *bicameral* + *-itate*), *convenţionalism* s.n. „caracterul a ceea ce este convenţional; tendinţă de a se conforma regulilor general acceptate, fără o percepere proprie a faptelor; prezenţă masivă în opera de artă a unor elemente de conţinut sau de expresie devenite clişee; concepţie filozofică pozitivistă (…)” (din fr. *conventionnalisme*) şi *convenţionalitate* s.f. „convenţionalism” (din *convenţional* + *-itate*), *egocentrism* s.n. „tendinţa de a raporta totul la sine însuşi” (din fr. *égocentrisme*) şi *egocentricitate* s.f. „egocentrism” (din *egocentric* + *-itate*, cf. engl. *egocentricity*), *exotism* s.n. „caracterul a ceea ce este exotic ; (rar) exoticitate” (din fr. *exotisme*) şi *exoticitate* s.f. (rar) „exotism” (din *exotic* + *-itate*, cf. it. *esoticità*), *ezoterism* s.n. „caracter ezoteric” (din fr. *ésotérisme*) şi *ezoteritate* s.f. „ezoterism” (din *ezoter[ic]* + *itate*), *gregarism* s.n. „stare, spirit gregar; concepţie potrivit căreia tendinţa unor specii de a se aduna în turme, inclusiv în grupuri umane, s-ar explica prin existenţa unui spirit gregar” (din fr. *grégarisme*) şi *gregaritate* s.f. „spirit gregar; starea a ceea ce este gregar” (din *gregar* + *-itate*, cf. fr. *grégarité*), *ilogism* s.n. (rar) „ilogicitate; lucru ilogic” (din fr. *illogisme*) şi *ilogitate* s.f. (rar) „ilogicitate” (din *ilog[ic]* + *-itate* CM)[2], *lirism* s.n. „caracter liric” (din fr. *lyrisme*) şi *liricitate* s.f. „caracter liric, lirism” (din *liric* + *-itate*, cf. it. *liricità*), *loialism* s.n. (rar)

[1] Vezi următoarele atestări, selectate din mediul online: „Nu prea au simţul umorului şi se dedau la bombasticisme**”** (www.contributors.ro › Analize › Cultura › Opinie › Societate/Life); „să n-o devalori-zeze cu bombasticisme**”** (agenda.liternet.ro/articol/.../Ce-ramine-Zborul-United-93-United-93. html**);** „mai mult, a păstrat („ostentativ”, zice) chiar deficiente si bombasticisme, specifice acelei etape de creatie” (convorbiri-literare.dntis.ro/RACHIERUian10.html); „autosuficienţa, fanfaronada, copy-paste-ul, bombasticisme despre propria persoană, iată profilul cetăţeanului“ (adevarul.ro/cultura/teatru/napasta-descatusarea-1.../19167.html) etc.

[2] Vezi şi *ilogicitate* s.f. „caracter ilogic; ilogism (1)” (din fr. *illogicité*).

BDD-V1172 © 2014 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:38:57 UTC)

„loialitate” (din fr. *loyalisme*) şi *loialitate* s.f. „însuşirea de a fi loial; lealitate, (rar) loialism” (din *loial* + *-itate*), *laconism* s.n. „exprimare laconică, însuşirea de a fi laconic, laconicitate” [+ (înv.) „mod de exprimare sau de comportament al laconilor”] (din ngr. *λακωνισμός*, fr. *laconisme*) şi *laconicitate* s.f. (rar) „laconism” (din *laconic* + *-itate*, cf. it. *laconicità*), *melodism* s.n. (rar) „melodicitate” (din it. *melodismo*) şi *melodicitate* s.f. „calitatea de a fi melodios” (din *melodic* + *-itate*), *ruralism* s.n. „caracter rural; viaţă rurală” (din *rural* + *-ism*) şi *ruralitate* s.f. „caracter rural” (din fr. *ruralité* sau din *rural* + *-itate*) etc.] sau când cele două sinonime sunt împrumuturi analizabile [vezi *clasicism* s.n. „atitudine estetică fundamentală (…); curent în arta şi literatura europeană din sec. XVII-XVIII caracterizat prin imitarea modelelor antichităţii greco-latine (…); perioadă în istoria culturii universale şi naţionale ale cărei creaţii reprezintă maximum de realizare artistică şi modele demne de urmat” (din fr. *classicisme*) şi *clasicitate* s.f. „caracter clasic; (fig.) măiestrie; (pr. ext.) clasicism” (din it. *classicità*, germ. *Klassizität*), *dualism* s.n. „coexistenţa a două elemente disjuncte, opuse şi complementare; dualitate” (din fr. *dualisme*) şi *dualitate* s.f. „caracterul a ceea ce este dublu sau prezintă o natură dublă; dualism” (din fr. *dualité*, lat. *dualitas, -atis*), *endemism* s.n. „caracter endemic ; particularitate a unor specii animale sau vegetale de a vieţui pe un areal restrâns; endemicitate” (din fr. *endémisme*, engl. *endemism*) şi *endemicitate* s.f. (biol.) „caracter endemic ; endemism” (din fr. *endémicité*, engl. *endemicity*), *feudalism* s.n. „ansamblul raporturilor (…) dintre suzeran şi vasal; organizare social-economică (…) în care baza relaţiilor o constituie stăpânirea feudală asupra pământului (…)” (din it. *feudalismo*, fr. *féodalisme*) şi *feudalitate* s.f. „feudalism” (din it. *feudalità*, fr. *féodalité*), *imobilism* s.n. „opoziţie sistematică faţă de orice inovaţie, progres etc., conservatism; atitudine de imobilitate” (din fr. *immobilisme*) şi *imobilitate* s.f. „stare de nemişcare, de fixitate, de neclintire” (din fr. *immobilité*, lat. *immobilitas*), *laicism* s.n. „caracter laic; laicitate” [+ „concepţie, doctrină potrivit căreia instituţiile de stat şi culturale trebuie să fie laice (**2**); tendinţă de a conferi un accentuat caracter laic acţiunilor şi manifestărilor cuiva”] (din fr. *laïcisme*) şi *laicitate* s.f. „caracter laic; laicism” (din fr. *laïcité*) etc.][1]. În ciuda diferenţelor semantice dintre cuvintele puse în relaţie, diferenţe vizibile la nivelul folosirii lor în context, existenţa unui model sinonimic între „derivatele” în *-ie* şi *-itate* face ca acestea să fie estompate şi, la un nivel superficial, să devină funcţională substituirea unuia cu celălalt. În ciuda acestei atracţii paronimice, se spune exclusiv *dualism austro-ungar, imobilismul* este o atitudine, iar *imobilitatea*, o stare fizică etc.

3. Sinonimia între „derivate” în *-ie* şi *-ism*, pe de o parte, şi derivate în *-(ist)ică*, pe de altă parte

3.1. Într-o primă subclasă se încadrează exclusiv împrumuturi analizabile adaptate cu sufixul *-ism* şi derivate interne cu sufixul *-ist(ică)*, dintre care sunt de citat exemple ca *lobbyism* s.n. „sistem de influenţare a parlamentarilor sau a funcţionarilor superiori de stat, de către anumite grupuri de afaceri, prin intermediul unor agenţi, în vederea adoptării unor hotărâri favorabile acestor grupuri” (din engl. *lobbysm*) şi *lobbyistică* s.f. „sistem de presiune în politică, în economie” (din *lobby* + *-istică*), *ocultism* s.n. „ansamblul ştiinţelor şi al

[1] Sunt şi situaţii când la o relaţie de sinonimie participă mai multe cuvinte din aceeaşi familie, indiferent de tipul de formare/pătrundere sau de tipul relaţiei semantice ca atare. Această situaţie mixtă poate fi exemplificată prin sinonime de tipul *europeanism* s.n. „europeism” (din fr. *européanisme*), *europeism* s.n. „caracter european, europenism” (din it. *europeismo*), *europenism* s.n. „ansamblu de trăsături de ordin social, politic, cultural etc. în conformitate cu standardele europene ; (rar) europenitate” (din *european* + *-ism*) şi *europenitate* s.f. (rar) „europenism” (din *european* + *-itate*).

BDD-V1172 © 2014 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:38:57 UTC)

practicilor oculte; (*p. ext.*) concepțiile care stau la baza științelor oculte” (din fr. *occultisme*) și *ocultistică* s.f. „ocultism” (din *ocult* + *-istică*), *pugilism* s.n. „gen de luptă sportivă între doi adversari care se bat pe ring cu pumnii; box” (din engl. *pugilism*) și *pugilistică* s.f. „box” (din *[activitate, luptă, competiție] pugilistică* < fr. *pugilistique*), *urbanism* s.n. „urbanistică; (fig.) atitudine, comportare plină de politețe, de bună-cuviință; urbanitate” (din fr. *urbanisme*) și *urbanistică* s.f. „știința proiectării și planificării lucrărilor de construire, de sistematizare, de reconstruire sau de restructurare a unei așezări omenești; urbanism” (din *urban* + *-istică*), *ziarism* s.n. „ziaristică” (după fr. *journalisme*) și *ziaristică* s.f. „profesiunea de ziarist; domeniu în care ziaristul își desfășoară activitatea; gazetărie, jurnalistică” (din *ziarist* + *-ică* sau din *ziar* + *-istică*) etc.

3.2. Într-o a doua subclasă includem, în primul rând, sinonimele substantivale nume de științe sau de domenii ale cunoașterii, unele formate cu elementul de compunere *-logie* (care conține, la rândul său, sufixul *-ie*) și altele „derivate” cu sufixul *-istică*. Din lista bogată de exemple, amintim *africanologie* și *africanistică* (din germ. *Afrikanistik*), *albanologie* și *albanistică* (din germ. *Albanistik*), *bizantinologie* (din fr. *byzantinologie*) și *bizantinistică* (din germ. *Byzantinistik*), *criminologie* și *criminalistică* (din germ. *Kriminalistik*), *hungarologie* (din germ. *Hungarologie*) și *hungaristică* (din germ. *Hungaristik*), *indologie* (din germ. *Indologie*) și *indianistică* (din germ. *Indianistik*), *iranologie* (din fr. *iranologie*) și *iranistică* (din germ. *Iranistik*, cf. it. *iranistica*), *muzeologie* (din fr. *muséologie*) și *muzeistică* (din *muzeu* + *-istică*), *patrologie* (din fr. *patrologie*, germ. *Patrologie*) și *patristică* (din fr. *patristique*, lat. *patristica*) etc. Lor li se alătură sinonime ca *antroponimie* și *antroponomastică*, *onomatologie* și *onomastică*, *toponimie* și *toponomastică*, de asemenea împrumutate. Considerarea acestor sinonime ca derivative este convențională, ele putând fi, în egală măsură, incluse în categoria sinonimelor analizabile de tip mixt, alcătuite din compuse savante și împrumuturi derivative.

4. Sinonimia între împrumuturi adaptate în *-ie* și *-ism* și împrumuturi adaptate cu sufixul *-oză*: *coxartrie* s.f. „coxartroză” (din fr. *coxarthrie*) și *coxartroză* s.f. „reumatism cronic degenerativ al articulației coxofemurale; coxartrie” (din fr. *coxarthrose*), *eritremie* s.f. „boală caracterizată prin mărirea numărului de globule roșii din sânge (…); eritrocitoză” (din fr. *érythrémie*) și *eritrocitoză* s.f. „creștere a numărului de eritrocite în sânge” (din fr. *érythrocytose*), *eritroleucemie* s.f. „boală a sângelui caracterizată prin asocierea poliglobuliei cu leucenia ; eritroleucoză” (din fr. *érythroleucémie*) și *eritroleucoză* s.f. (med.) „eritroleucemie” (din fr. *érythroleucose*), *leucemie* s.f. „denumire generică a unui grup de boli grave, caracterizate prin proliferarea patologică a leucocitelor și a precursorilor acestora (…); leucoză, (rar) leucocitemie” (din fr. *leucémie*), *leucocitemie* s.f. (rar) „leucemie” (din fr. *leucocythémie*) și *leucoză* s.f. „leucemie” (din fr. *leucose*), *lombartrie* s.f. „artroză a articulațiilor vertebrelor lombare; lombartroză” (din fr. *lombarthrie*) și *lombartroză* s.f. „artroză a articulațiilor vertebrelor lombare; lombartrie” (din fr. *lombarthrose*), *microcitemie* s.f. „prezența crescută a microcitelor în sânge; microcitoză” (din fr. *microcytémie*) și *microcitoză* s.f. „microcitemie” (din fr. *microcytose*), *trombocitemie* s.f. „prezența exagerată a trombocitelor în sânge; trombocitoză” (din fr. *thrombocytémie*) și *trombocitoză* s.f. „trombocitemie” (din fr. *thrombocytose*, germ. *Trombozytose*) etc., respectiv *metasomatism* s.n. „metasomatoză” (din fr. *métasomatisme*, engl. *metasomatism*) și *metasomatoză* s.f. „transformare a materiei în procesul de formare a mineralelor; transformare a unui corp în alt corp” (din fr. *métasomatose*), *pseudomorfism* s.n. „transformare a unui mineral în altul, care

BDD-V1172 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:38:57 UTC)

păstrează aceeaşi formă cristalografică iniţială; pseudomorfoză" (din fr. *pseudomorphisme*) şi *pseudomorfoză* s.f. „pseudomorfism" (din fr. *pseudomorphose*)[1] etc.

5. Sinonimia între împrumuturi adaptate în *-ie* sau *-ism* şi împrumuturi cu sufixul *-ită*: *limfadenie* s.f. „inflamaţie a ganglionilor limfatici regionali din cauza unei infecţii acute sau cronice, care poate duce la necroza ţesutului limfoid; limfadenită" (din fr. *lymphadénie*) şi *limfadenită* s.f. „inflamaţie a ganglionilor limfatici regionali din cauza unei infecţii acute sau cronice, care poate duce la necroza ţesutului limfoid; limfadenie" (din *lymphadénite*) şi, respectiv,

timpanism s.n. „timpanită; sunet care se aude la percuţia unui abdomen balonat" (din fr. *tympanisme*) şi *timpanită* s.f. „balonare a abdomenului datorată acumulării de gaze în intestine; timpanism (1), meteorism" (din fr. *tympanite*).

6. Sinonimie mixtă, la care participă cuvinte analizabile în *-ie, -ism* şi alte sufixe: *autohtonie* s.f. „autohtonism" (din fr. *autochtonie*, it. *autoctonia*, după *autohton*), *autohtonism* s.n. „caracter autohton; concepţie social-politică ce exagerează caracteristicile particular-etnice ale unei populaţii" [+ „cuvânt autohton"] (din fr. *autochtonisme*) şi *autohtonitate* s.f. (rar) „autohtonism" (din it. *autochtonità*)[2], *argirie* s.f. „leziune a pielii manifestată prin înnegrirea tegumentelor; argiroză (2)" (din fr. *argyrie*), *argirism* s.n. „intoxicaţie cu săruri de argint" (din fr. *argyrisme*) şi *argiroză* s.f. „sulfură naturală de argint; argentit ; argirie" (din fr. *argyrose*)[3], **cabotinie* s.f. „atitudine de cabotin" (din *cabotin* + *-ie*)[4], *cabotinism* s.n. „atitudine, gest, apucătură de cabotin; cabotinaj" (din fr. *cabotinisme*) şi *cabotinaj* s.n. „cabotinism" (din fr. *cabotinage*), *donquijotie* s.f. (înv., rar) „donquijotism" (din *Donquijote* + *-ie*), *donquijotism* s.n. (livr.) „atitudine, comportament de donquijote" (din fr. *donquichottisme*) şi *donquijotiadă* s.f. (înv.) „donquijotism" (din *Donquijote* + *-(i)adă*) etc.

V. Similitudinile dintre cele două sufixe, atât în limbile de proveniență, cât şi în limba română, pot fi remarcate la nivel semantic, morfologic şi distribuţional: ambele formează substantive preponderent abstracte, arată o stare sau o calitate, se ataşează unor baze adjectivale, substantivale şi verbale etc. Ataşate „aceleiaşi" baze, ele presupun, cel puţin la origine, o minimă diferenţiere de sens: spre exemplu, *birocraţia* denumeşte şi aparatul birocratic, şi spiritul activităţii birocratice, în vreme ce *birocratismul* denumeşte numai atitudinea ca atare, *demagogia* reprezintă o manifestare a unei atitudini, comparativ cu

[1] Sinonimia se extinde şi în situaţii în care cele două cuvinte nu fac parte din aceeaşi familie, vezi *hirsutism* s.n. „creştere exagerată a pilozităţii, ca urmare a unor tulburări endocrine; hipertricoză, politrichie" (din fr. *hirsutisme*) şi *hipertricoză* s.f. „creştere anormală de păr pe faţă, pe corp şi pe membre, în special la femei, datorită unor tulburări endocrine; hirsutism" (din fr. *hypertrichose*).

[2] Vezi http://www.cnrtl.fr/definition/autochtonie: „Selon GUERIN 1892, il est synon. de *autochnéïté*, mot attesté avec le même sens ds *Lar. 19e* et *Nouv. Lar. ill.* Ces deux derniers dict. donnent aussi comme synon. *autocht(h)onisme*".

[3] Vezi http://www.larousse.fr/encyclopedie/medical/argyrie/11339: „*Argyrie* ou *argyrose*: Affection caractérisée par une pigmentation diffuse grisâtre de la peau due au dépôt intradermique de particules d'argent".

[4] Vezi http://www.romlit.ro/cabotinism_lexical, nr. 25/2012: „E curios cum autori fără aristocraţia spiritului caută să-şi ascundă strîmtorarea în spatele unei peruci cu aparenţe docte. Şi cum în filosofie obsesia perucii se numeşte jargon, adică preţiozitatea unui lexic cu rost de podoabă spirituală, starea care însoţeşte peruca poară numele de *cabotinie*"; (…) E la mijloc o *cabotinie* de care eseistul ori se va lepăda în viitor, ori mai bine se va lăsa de publicat cărţi. Nimeni nu are răbdarea de a citi volumul de la un cap la altul, pentru simplul fapt că nu poţi vedea un film a cărui peliculă stă în repetarea aceloraşi secvenţe".

BDD-V1172 © 2014 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:38:57 UTC)

demagogismul, care este atitudinea în sine a demagogului, *despoția* este mai degrabă o purtare a despotului, în timp ce *despotismul* este o atitudine, *șarlatania* reprezintă, pe lângă sensul abstract, și faptul în sine făcut de șarlatan, pe când *șarlatanismul* denumește exclusiv atitudinea șarlatanului, *tirania* are preponderent valențe concrete, spre deosebire de cele abstracte ale *tiranismului* etc. După cum se poate vedea, atașate unei baze substantivale concrete, sufixele discutate păstrează o anumită diferență: *-ie* are și valori mai concrete, spre deosebire de *-ism*, care are valori preponderent abstracte. Cum și derivatele în *-ie* au valori abstracte, această diferență s-a diminuat treptat și s-au format direct derivate cu același sens/aceleași sensuri, dintre care citățm *alomorfie* și *alomorfism*, *calofilie* și *calofilism*, *demonie* și *demonism*, *lichelie* și *lichelism*, *misoginie* și *misoginism*, *trofie* și *trofism* etc. Sinonimia dintre „derivatele" cu *-ie* și *-ism* este argumentabilă inclusiv cu ajutorul unor cuvinte de tipul *apologie* și *apologetism*, *balbuție* și *balbism*, *fototaxie* și *fototactism*, *monosemie* și *monosemantism*, *policromie* și *policromatism*, *polisemie* și *polisemantism* etc., a căror relație de echivalență semantică este indubitabilă.

La întrebarea din titlu, răspunsul este, în linii mari, următorul: de cele mai multe ori, în momentul creării sau pătrunderii într-o limbă, cuvintele discutate, mai ales atunci când sunt termeni specializați, răspund unor necesități denominative și reprezintă, în consecință, paronime derivative, făcând parte din aceeași familie lexicală sau lexico-etimologică; cvasiechivalența dintre valorile semantice ale sufixelor discutate relativizează, uneori până la dispariție, diferențele dintre ele și determină, mai ales odată cu ieșirea cuvintelor respective din domeniul specializat căruia îi aparțineau originar, transformarea paronimelor în sinonime parțiale care, în ciuda caracterului lor de multe ori impropriu, ajung să fie simțite ca atare; existența acestei parasinonimii la nivelul limbajului nespecializat creează premisele pentru crearea analogică de sinonimii tolerabile la nivelul limbajului literar curent. În realitate, numai cercetări dedicate special fiecăruia dintre exemplele prezentate pot stabili natura relației semantice - de paronimie și/sau de sinonimie derivativă - și etapele prin care se configurează aceasta/acestea. Legat de rezultatele unor asemenea cercetări lexicologice, rolul lexicografilor este de a urmări în ce măsură relațiile de sinonimie de felul celor discutate mai sus sunt acceptate de către specialiști sau trebuie considerate improprii[1].

BIBLIOGRAFIE

Albin, Jana, „Sufixele *-ism* și *-ist*", în SMFC, I: 123−131.

DEX 1998 = *Dicționarul explicativ al limbii române*, Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan", București, Univers Enciclopedic.

DHLF 1995: *Dictionnaire historique de la langue française*, sous la direction de Alain Rey, Paris, Le Robert.

DLR = *Dicționarul limbii române*. Serie nouă. Tomul I, litera D (părțile 3-6), 2006-2009 și litera E (părțile 7-8), 2009. Redactori responsabili: acad. Marius Sala și acad. Gh. Mihăilă, București, Editura Academiei Române.

FCLR 2007 = *Formarea cuvintelor în limba română din secolele al XVI-lea – al XVIII-lea*, coord.: Magdalena Popescu-Marin, București, Editura Academiei Române, p. 127−134.

[1] Spre exemplu, deși fr. *anachronisme* și *anachronie* sunt considerate sinonime în cnrtl.fr, ele sunt atestate la o distanță de patru secole și presupun sensuri primordial diferite, pentru care vezi o întreagă discuție la Frédérique Fleck, *Anachroni(sm)e: mise au point sur les notions d'anachronisme et d'anachronie*, Séminaire „Anachronies – textes anciens et théories modernes", séance 1 (07 octobre 2011): A(na)chroni(sm)e.

BDD-V1172 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:38:57 UTC)

MDA 2001-2003 = *Micul dicționar academic, redactori responsabili*: acad. Marius Sala și Ion Dănăilă, vol. I-IV, București, Univers Enciclopedic.
MDN 2006 = *Marele dicționar de neologisme*, de Florin Marcu. Ediția a VIII-a, revăzută, augmentată și actualizată, București, Editura Saeculum, I.O.
Moroianu, Cristian, 2008, „Precizări etimologice la derivatele în -ism și -ist", în Nicolae Saramandu, Manuela Nevaci, Carmen Ioana Radu (eds), *Lucrările primului simpozion internațional de lingvistică* (București, 13-14 noiembrie, 2007), București, Editura Universității din București, p. 75−89.
Moroianu, Cristian, 2010, „Motivarea internă a relațiilor semantice. Sinonimia analizabilă", în Rodica Zafiu, Adina Dragomirescu, Alexandru Nicolae (eds), *Limba română: controverse, delimitări, noi ipoteze (I)*. Actele celui de al 9-lea Colocviu al Catedrei de limba română (București, 4-5 decembrie 2009), București, Editura Universității din București, p. 273−282.
Moroianu, Cristian, 2013a, „Sinonimele *derivative* între regresie și falsă regresie", în „*Cuvinte potrivite". Omagiu doamnei Maria Marin, la aniversare*, București, Editura Academiei Române, p. 307−324.
Moroianu Cristian, 2013b, „Un argument lexico-semantic pentru omonimia internă: sinonimia analizabilă", în Dan Octavian Cepraga, Lorenzo Renzi, Coman Lupu (eds), *Hommages offerts à Florica Dimitrescu et Alexandru Niculescu*, vol. al II-lea, București, Editura Universității din București, p. 604−617.
Slave, Elena, 1962, „Sufixele -ie și -ărie", în SMFC, III: 163−174.
SMFC = *Studii şi materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română*. Vol. I, II, 1959−1960 (Redactori responsabili: Al. Graur și Jacques Byck); vol. III, 1962 (Redactor responsabil Al. Graur); vol IV−V, 1967−1969 (Redactori responsabili: Al. Graur și Mioara Avram); vol. VI, 1972 (Redactor responsabil Mioara Avram), București, Editura Academiei.

BIBLIOGRAFIE ELECTRONICĂ

www.cnrtl.fr
www.treccani.it
www.etymonline.com
www.duden.de
http://www.fabula.org/atelier.php?Anachronisme_et_anachronie
http://www.larousse.fr/encyclopedie/medical/argyrie/11339

SYNONYMY OR PARONYMY?
CASE STUDY: DERIVATION DOUBLETS ENDING IN *-IE* AND *-ISM*

(*Abstract*)

The purpose of this study is to have a comparative presentation of Romanian derivation doublets that contain the abstract suffixes *-ie* and *-ism* from the point of view of the formal and semantic relations established between the two. These doublets are of two types: analysable loans or internal creations from the same root (in their language of origin or in Romanian), whose characteristic is to have their meaning overlap at least in part. After presenting numerous examples excerpted from dictionaries and after analysing them lexicologically, the following aspects are to be noticed: a) most doublets – considered synonymic today – ending in *-ie* and *-ism* belong to specialised terminology; b) at their origin, between them there were semantic differences, which was in favour of them being interpreted as paronyms; c) in time, these semantic differences faded away, by paronymic attraction, and those words have been interpreted, at least for some meanings, as synonyms; d) the pattern of the "synonyms" ending in *-ie* and *-ism* being thus created, authentic synonyms could be created by analogy both at the level of scientific terminology, and at the level of standard literary language.

BDD-V1172 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:38:57 UTC)